

Els Witte, Jean-Pierre Nandrin, Eliane Gubin & Gita Deneckere, *Nieuwe Geschiedenis van België. Deel I, 1830-1905*, Tielt, Lannoo, 2005, 678 pp., ISBN 90 209 6193 4.

De driedelige *Nieuwe Geschiedenis van België*, die ook in het Frans verschijnt, ontstond naar aanleiding van 175 jaar België. Het lijkt ook de bedoeling een *opus magnum* neer te zetten dat kan figureren naast Pirennes monumentale *Histoire de Belgique*. Thans is het eerste deel verschenen. In de inleiding – die niet op het niveau is dat men verwachten zou van deze publicatie – wordt het opzet aangegeven: acht onderdelen die chronologisch zijn opgevat, met daarnaast een onderdeel over Congo dat veeleer thematisch zal zijn; géén streven naar geïntegreerde standpunten, maar elke auteur op eigen verantwoordelijkheid; echter wel de nadruk op een politieke geschiedenis, “erop toeziend dat deze lezing weer in zijn economische en sociale, lees culturele omgeving zou worden teruggeplaatst” (p. 23).

Dit eerste boekdeel beslaat de periode 1830-1905. Els Witte heeft het over *De constructie van België 1828-1847*, Eliane Gubin en Jean-Pierre Nandrin nemen *Het liberale en burgerlijke België 1846-1878* voor hun rekening, en Gita Deneckere sluit af met een *Nieuwe Geschiedenis van België 1878-1905*.

Witte ontleedt nauwgezet het mechanisme van de revolutie en de rol van de politieke entrepreneurs daarin, en gaat vervolgens na hoe deze erin geslaagd zijn een nieuwe natie staat uit te bouwen. Ze doet dit vanuit een grondige kennis van de sociale wetenschappen, met auteurs als Charles Tilly (zijn analyse van revoluties en collectieve acties) en Benedict Anderson (*Imagined Communities*). Van overal brengt ze bouwstenen aan, in een zeer erudiete en veelzijdige analyse. Belangrijk blijkt bijvoorbeeld de ervaring die gees-

telijken, notabelen en boeren in 1798 hadden opgedaan in het mobiliseren van een plattelandsbevolking, of ook de onder intellectuelen goed verspreide kennis van de Franse Revolutie. Interessant is ook de klemtoon op de ongelijke behandeling van Noord en Zuid onder Willem I, waarbij Els Witte wijst op de grote transfers van zuid naar noord – de overheidsschuld was voor 95% aan het noorden te wijten; het zuiden droeg 50% bij in de fiscaliteit, maar kreeg slechts 20% daarvan terug. De belastingen troffen zwaar de kleine burgerij, kleine ondernemers, ambachtshuizen, arbeiders. In de politieke vertegenwoordiging werd ook geen rekening gehouden met de numerieke sterkte van het zuiden.

Els Witte brengt op exhaustieve wijze de oppositie in beeld, in al zijn verscheidenheid, met grote aandacht voor het socio-economische profiel en voor de opeenvolging der generaties (de expertise van de oudgedienden) en voor bijzondere groepen zoals Franse ballingen of de jong-liberalen.

Tussen 1828 en midden 1830 was er geen sprake van een fundamentele vertrouwensbreuk die een nationalistische revolutie "*onafwendbaar maakte*", zo stelt Els Witte terecht. Dat ze precies vanuit deze vraag naar het onafwendbare haar analyse van de revolutie opbouwt, heeft te maken met het impliciete interpretatieschema, waarin de klassentegenstellingen centraal staan. Witte heeft het herhaaldelijk over "*bondgenootschappen*", of ook "*sociale coalities*" (p. 214), bijvoorbeeld van de hogere clerus met een groot aantal gelovige grondbezitters, al dan niet van adel. "*Welke groepen nemen de macht over, welke groepen worden ervan weerhouden de macht te grijpen?*" In het verlengde daarvan heeft Witte het vaak ook over "*de*" adel, "*de*" juristen, "*de*" ambtenaren. Overschat Els Witte misschien niet die "*groepen*"? Dit taalgebruik verwijst naar een planning of toch, minder sterk, naar convergerende en gestructureerde intenties. In een systeem waarin belangengroepen formeel

georganiseerd zijn, kan collectieve actie wel overwogen worden georganiseerd. Anders is het wanneer er vooral informele organisatorische verbanden bestaan, en dat was het geval in de jaren 1820-1830. Het ging daarbij veeleer om netwerken, waarvan het mobiliserende vermogen niet altijd groot was. Terwijl anderzijds in zo'n setting, precies vanwege de zwak ontwikkelde belangengroepen, de rol van individuen heel erg groot kon zijn. Essentieel in de revolutie bijvoorbeeld is de staatsvorm. Het grondwetsontwerp is nochtans haast uitsluitend het werk geweest van twee jonge juristen, Jean Baptiste Nothomb en Alexandre Gendebien. Dat dit ontwerp een zeer grote consensus kreeg in de Grondwetgevende Vergadering, heeft erg veel te maken met het feit dat men vliegensvlug te werk moest gaan, in het licht van de internationale onderhandelingen in Londen. De *constituants* namen eigenlijk alleen de tijd om te debatteren over de basisvraag van monarchie of republiek.

Het interpretatieschema van al dan niet conflicterende groepen die de macht willen grijpen heeft Els Witte in dit boek nochtans sterk afgezwakt, zeker voor haar analyse van de revolutie, door sterk de nadruk te leggen op het toevallige. Dat blijkt overtuigend uit haar nauwgezette en goed opgebouwde analyse. Ze verwijst daarbij ook naar de memoires van Bartels, die stelt dat er geen vooropgezet plan bestond om de regering omver te werpen. In het prerevolutionaire klimaat van 1828-1830 hanteerde de Zuid-Nederlandse pers geen nationalistisch Belgisch discours, wel vroeg ze om politieke inspraak en uitte ze kritiek tegen de transfers, tegen de belastingen enz. (pp. 58-60). Witte benadrukt terecht de rol van de lokale plattelandsclerus in de genese van een nationalistisch discours. Deze parochiepriesters willen een dam opwerpen tegen de Verlichting en benadrukken de "*eigen aard*": de eigenheid van het zuiden krijgt hier een degelijke onderbouw. In de

minutieuze ontrafeling van het mechanisme zie je anderzijds bij Witte toch niet waar precies het moment kantelt naar de proclamatie van de onafhankelijkheid, op 4 oktober (cf. pp. 85-88). Zouden de vergaderingen met Brusselse bankiers de dagen voordien (pp. 91-92) daar niet mee te maken hebben?

De klassentegenstellingen zijn ook sterkaanwezig in de analyse van Witte voor de periode na de revolutie. Ze plaatst heel uitdrukkelijk de liberalen tegenover adel en grootgrondbezit, wat dan ook synoniem is voor progressief versus conservatief (pp. 118-119). De begrippen slaan zeker op een realiteit, maar verhullen anderzijds de onderlinge verwevenheid tussen deze groepen. De groepsanalyse lijkt me het meest bruikbaar voor wat “*de radicalen*” betreft, maar zou wat andere groepen betreft, kunnen gebaat zijn met een verdere verfijning.

Deze bedenkingen doen niets af aan de buitengewoon knappe analyse van Els Witte, vanuit het kader dat zij aanreikt. Ze schrijft magistrale hoofdstukken over de internationale context, over de bewust gestuurde uitbouw van een nieuwe natiestaat (taal- en cultuurpolitiek), over de unionistische regeervorm in al zijn beperktheid enz. Ze doet dat alles in een voortreffelijke taal en stijl, in een mooi opgebouwd betoog. De tekst van Els Witte over de jaren 1828-1847 – die ook in aparte boekvorm verschijnt – is een briljante *entrée en matière* van deze *Nieuwe Geschiedenis van België*.

Anders is het met de tweede tekst, van Eliane Gubin en Jean-Pierre Nandrin, m.m.v. Pierre Van den Dungen, over de periode 1846-1878. Indien dit gaat over de politiek in die jaren, dan moet ook gezegd dat het geheel geenszins “*weer in zijn economische en sociale, lees culturele omgeving*” werd teruggeplaatst. De behandeling van het politieke roept ook veel vragen op.

De tekst begint met een analyse van de Vlaamse kwestie, waarin verkeerdelijk wordt

gesteld dat de Vlaamse beweging zich pas vanaf 1848 Belgischgezind opstelde en dan de banden met België “*weer*” begon aan te halen (vooral p. 257). Al in de jaren 1830 stelde de ontlukende Vlaamse beweging zich op als die van “*de ware Belgen*”, zijnde onverfranst en onverhollandst. Dat lag ook voor de hand, in het licht van de onafhankelijkheid en de opgelegde neutraliteit.

Deze uitschuiver is wellicht te wijten aan het feit dat de auteurs onvoldoende op de hoogte blijken van wat de Nederlandstalige historici in België publiceren. Niet enkel de voetnoten, ook de tekst zelf gaat mank onder een zeer partiële, uitsluitend op Franstalige auteurs gesteunde analyse. Nederlandstalige historici worden misschien wel gebruikt wanneer ze ergens een Franse samenvatting van hun onderzoek hebben gepubliceerd (bv. Jeffrey Tyssens, p. 290), maar voor het overige zijn hun publicaties vooral ongebruikt gebleven. Wanneer over de katholieken geschreven wordt, dan zijn Jan Art, Emiel Lamberts, Lode Wils of ook Emmanuel Gerard dus afwezig. Over Arthur Verhaegen wordt geschreven zonder de biografie van Jan De Maeyer. Het geheel vernieuwende onderzoek over het katholieke conservatieve denken door Vincent Viaene (*Belgium and the Holy See*) is de auteurs onbekend. Voor de liberalen is het eveneens het geval. Merken we verder op dat de auteurs terugvallen op Franz Van Kalken, wanneer ze het hebben over het zo belangrijke straatrumoer in de negentiende-eeuwse politiek (en dat terwijl ook Gita Deneckere de pen voert in dit deel 1 van de *Nieuwe geschiedenis van België*!) en dat in de kwestie van het legervraagstuk Luc De Vos een grote afwezigheid is. In de doorbraak van de democratisch stromingen (p. 315 e.v.) ontbreekt – logischerwijze – de Meetingpartij.

Wat we in de plaats krijgen, is een verouderde en fragmentarische analyse, waarbij het fenomeen van politieke partijorganisatie in de negentiende eeuw m.i. ook niet goed wordt

geduid. De auteurs hechten te veel belang aan formele partijstructuren en benadrukken van daaruit te sterk de eenheid bij de liberalen en de verdeeldheid bij de katholieken. Ook op andere domeinen, bv. de analyse van de eerste taalwetten, roept de analyse vragen op. Zo wordt zonder enige kritiek geciteerd uit een officieel commissieverslag uit de jaren 1870, waarin te lezen stond dat alle magistraten in de Vlaamse provincies Nederlands kenden en dat in Vlaanderen nog nooit een beschuldigde of verdachte geklaagd had over de Franse rechtsgang (p. 409). De auteurs nemen zo zonder meer de vooroordelen en vergissingen uit die periode over. Interessante pagina's over cultuur en kunsten dienst van de natie of over de sociale onrust en de arbeidersbewegingen nemen niet weg dat dit onderdeel, waarin de periode 1846-1878 moest worden behandeld, een onbevredigende indruk nalaat.

Met het derde onderdeel, de periode 1878-1905, zet Gita Deneckere een stevige en boeiende analyse neer. Ze bouwt haar betoog op rond de krachtlijnen die we kennen van haar eerdere publicaties, vooral *Geuzengeweld*, over antiklerikaal straatrumoer in 1831-1914, en *Sire, het volk mort*, over het sociale protest in België in dezelfde periode. In deze *Nieuwe Geschiedenis van België* bouwt Deneckere haar betoog op rond de conflicten (pp. 477-563) en rond het "modelleren van de moderniteit" (pp. 565-650). De auteur werkt vanuit een goed gedocumenteerde, minutieuze en sterk chronologische analyse, waardoor ze de relatie tussen het straatrumoer en de besluitvorming goed kan aantonen. Zo geeft haar analyse van de conflicten in 1884 ons een zeer genuanceerd beeld van de institutionele krachtsverhoudingen, in het bijzonder van de rol van Leopold II daarin. Dat de ordehandhaving in België in handen is van de burgemeester gaf de liberalen, anders dan de katholieken, kansen om actie te voeren via

straatbetogingen; de grote steden waren immers in handen van de liberalen.

Het onderzoek van Deneckere is bijzonder vernieuwend wat de socialistische massamobilisatie betreft. Zo toont ze goed aan hoe de BWP essentiële ervaring opdoet in de jaren 1886-1893 en zo een complex organisatorisch netwerk opbouwt. De impact van de algemene stakingen op de democratisering van het stemrecht is erg groot geweest. Zo houdt de goedkeuring van de grondwetsherziening in mei 1891 duidelijk verband met de stakingsbeweging (p. 524). Tegelijk benadrukt Deneckere ook het grote staatsmanschap van Auguste Beernaert. De auteur besteedt terecht veel aandacht aan zijn veelzijdige strategie. Wel had het institutionele denkkader meer mogen worden benadrukt. Zo heeft de vrees van een regering om te laten zien dat ze toegeeft aan de straat, alles te maken met het feit dat dit de formeel verankerde legitimiteit van het parlement ondergraaft. Toegeven aan straatbetogingen bedreigt immers de institutionele grondslag van de staat. Dat gold des te meer in een periode van cijnskiesrecht of ook van Algemeen Meervoudig Stemrecht: de grondwettelijk geneutraliseerde massa kan via de straat het beleid in handen nemen. In het luik over het modelleren van de moderniteit behandelt Gita Deneckere in een eerste hoofdstuk de sociale integratie en controle door de staat, met daarin onder meer de vooraanstaande rol van Adolphe Prins en van Jules Lejeune. In het hoofdstuk over de verzuiling benadrukt Deneckere terecht hoe de katholieke zuilvorming ook in haar "moderne" aanpassingen in wezen steeds reactionair bleef, gericht op een "restauratie" van een samenleving, die idealiter enkel katholiek mocht zijn. Na interessante pagina's over de plaats van de vrouw in de samenleving en de visie van politici in dat verband, volgt een hoofdstuk over de taalkwestie. Ook daar vinden we tot op zekere hoogte de spanning moderniteit-antimoderniteit terug.

Gita Deneckere besteedt terecht veel aandacht aan de Gelijkheidswet uit 1898, die de massa mobiliseert en die ook een resultante is van de democratisering van het stemrecht. Ze benadrukt dat het de eerste taalwet is met een nationale draagwijdte, terwijl alle vorige taalwetten enkel betrekking hadden op de Vlaamse provincies (p. 630). Dat element moet echter worden uitgediept, wil men het sterke verzet tegen deze wet begrijpen. Want is het geen erg theoretische, 'saai' kwestie, de taal waarin de wetten worden gestemd, bekrachtigd en afgekondigd? In werkelijkheid ging het om een heel ingrijpende materie. De wet impliceerde theoretisch dat ook Waalse ambtenaren en magistraten heelsoms Nederlands zouden moeten gebruiken, want bij onduidelijkheid van een wetsbepaling in de ene taal, moest de ambtenaar eerst kennis nemen van de tekst in de andere taal. Aangezien de regering voortaan de wetsontwerpen in beide talen moest indienen, impliceerde de Gelijkheidswet in principe ook dat de ministers tweetalig moesten zijn; zij moesten immers in het parlement de ontwerptekst verdedigen en indien nodig amendieren. Met deze wet sloegen de katholieke politici formeel ook een piste in die zich reeds aandienende en die uiteindelijk toch zou worden verlaten: de algehele tweetaligheid van België, als oplossing van de Vlaams-Waalse taalproblemen. De wet botste dan ook op zeer sterke Waalse onwil. Het afwijzen van de tweetaligheid zou tot gevolg hebben dat in Vlaanderen een minderheid radicaliseerde: indien de Walen niet van tweetaligheid wilden weten, dan konden ook de Vlamingen dit beginsel wel afwijzen. De Gelijkheidswet kondigde dan ook uiteindelijk een ander tijdvak aan, een nieuwe oriëntering in de Vlaamse beweging: de strijd voor eentaligheid van Vlaanderen, op grond van de gelijkheid. Dat verhaal moet echter volgen in het tweede deel van deze *Nieuwe Geschiedenis van België*.

[Herman Van Goethem]